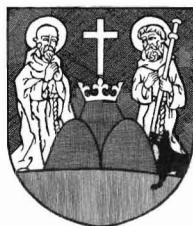

Suwałki. Ratusz Miejski.
Suwałki. The City Hall
Suwałki. Rathaus

SUWAŁKI

*W rysunkach
Władysława Pietruka*

SUWAŁKI

*w rysunkach i akwareli
Władysława Pietruka*

*Wydano przy współpracy
Urzędu Miasta w Suwałkach*

Wydął:
Władysław Pietruk

Białystok 2009

Suwałki. I Liceum Ogólnokształcące im. Marii Konopnickiej
Suwałki. Maria Konopnicka First High School
Suwałki. Allgemeinbildendes Maria Konopnicka-Lyzeum Nr. 1

W 1836 r. rozpoczęła w Suwałkach kształcenie młodzieży szkoła obwodowa przeniesiona ze Szczuczyna. Po trzech latach przeniesiono ją z kolei do Sejna, skąd do Suwałk, jako stolicy guberni, zabrane zostało gimnazjum, które od r. szk. 1840/41 kurator podniósł do rangi gubernialnego. Wkrótce zapadła też decyzja, iż na potrzeby szkoły należy zbudować odrębny gmach. Budynek zajmowany dziś przez I Liceum Ogólnokształcące im. Marii Konopnickiej powstał w okresie od 11 lipca 1843 r. do 19 sierpnia 1846 r. Zachował pierwotny kształt ze wszystkimi detalami architektonicznymi.

Projektował ten gmach jeden z najlepszych ówczesnych architektów europejskich Antonio Corazzi, który w latach 1818-1845 – po przybyciu z Włoch – pozostawał w służbie Królestwa Polskiego.

Budynek jest pięknym obiektem klasycystycznym. Długą elewację zamykają po bokach ryzality; część środkowa zdobi dużo większy, szeroki ryzalit wyniesiony ponad fasadę i stanowiący główny element architektoniczny budowli. Ryzality zwieńczone są płaskimi półotwartymi frontonikami. Boniowane ściany, „półcyrkiel” w opaskach okien, proporcje, rytm wieloosiowej elewacji – uzupełniają „Corazziańską” urodę gmachu.

W murach tej szkoły uczyło się wiele wybitnych postaci: Alfred Wierusz-Kowalski (słynny malarz), Oskar Awejde (członek Rządu Narodowego w Powstaniu Styczniowym), Karol Brzozowski (poeta, podróżnik), Mieczysław Geniusz (jeden z budowniczych Kanału Sueskiego), Jerzy Lalewicz (wybitny polski i europejski muzyk), Kazimierz Kulwiec (twórca PTK, naukowiec, pedagog), Edward Szczepanik (ostatni premier rządu polskiego na Uchodźstwie), Andrzej Miłosz (publicysta, tłumacz), Mirosław Pietrewicz (wicepremier w rządzie RP w latach 90.).

In 1836, the district school was moved from Szczuczyn to Suwałki. After three years it was moved yet again, this time to Sejny, from which the secondary school was moved back to Suwałki, the capital of the province at that time. Since in the academic year of 1840/1841 the school was elevated to the rank of the main secondary school in the province, it was decided that a separate building had to be erected. The edifice that today houses Maria Konopnicka High School No. 1 was built between 11 July 1843 and 19 August 1846. It has retained its original shape and all architectural details.

The building was designed by Antonio Corazzi, one of the best architects of the time who came to Poland from Italy and between 1818 and 1845 was in service with the government of the Kingdom of Poland.

The building constitutes a remarkable specimen of Classicism. Its long front is enclosed within risalits. The wide risalit in the middle that reaches above the façade constitutes the main architectural element of the edifice. The risalits are crowned with flat half-open frontages. The rusticated walls, the shape of the windows, the proportions, and the special rhythm of the façade complete the beauty accorded the building by Corazzi.

Many renowned people learnt in this school: Alfred Wierusz-Kowalski (distinguished painter), Oskar Awejde (member of the National Government during the January Rising), Karol Brzozowski (poet and traveler), Mieczysław Geniusz (one of the constructors of the Suez Canal), Jerzy Lalewicz (distinguished Polish and European musician), Kazimierz Kulwiec (creator of PTTK, scientist and teacher), Edward Szczepanik (the last prime minister of Polish Government in Exile), Andrzej Miłosz (journalist and translator), Mirosław Pietrewicz (deputy prime minister of the Polish government in the 1990s).

Suwałki. Kamienica przy ulicy Kościuszki 45 (dawna poczta)
Suwałki. Tenement-house at 45 T. Kościuszko St. (a former post office)
Suwałki. Gemauertes Wohnhaus in der Kościuszko-Straße 45 (einst Postamt)

Budynek przy Kościuszki 45 – to dawna poczta. A zajmowała się ta instytucja wówczas także przewozem ludzi. Obiekt na potrzeby poczty wzniesiono w 1829 r. Na trasie z Suwałk do Warszawy zachowało się kilka zespołów. Na flankach fasady budynku, który prezentujemy, znajdowały się dwa przejazdy prowadzące na podwórze. Tam oczywiście wymieniano konie, aby dyliżans w odpowiednim tempie mógł pędzić następnych trzydzieści lub nieco więcej kilometrów. Jeden z przejazdów w zabytkowym obiekcie został niestety zabudowany, co zakłóciło harmonię zespołu.

Budynek przy Kościuszki 45 jest znakomitą przykładem klasycyzmu. Dwukondygnacyjna fasada utrzymana jest w tzw. wielkim porządku (półkolumny idą przez obie kondygnacje), ryzalit w części środkowej zawiera wszystkie elementy klasycystyczne: wspomniane półkolumny zwieńczone są jońskimi kapitelami, na nich spoczywa belka architrawy, wyżej jest gładki fryz, masywny gzyms trójkątnego frontonu z gładkim polem tympanonu wewnątrz. Ciężar tych elementów – wraz z dachem szczytiku (frontonu) – półkolumny dźwigają naprawdę i nie są „nalepione” jedynie ku ozdobie. Czterospadowy dach zamyka bryłę obiektu z każdej strony i niejako „zmusza” do kierowania uwagi na część środkową, gdzie aż kipi od pięknych detali.

The building at Kościuszki Street 45 used to house a post office, which formerly also served as a transport company. The edifice was built in 1829. There are several other buildings of that kind on the route from Suwałki to Warsaw. The building depicted here possessed two entrance gates leading into the courtyard which was a place to change horses for the carriage to be able to continue the journey at a steady pace for the next 30 kilometers or more. One of the entrance gates had unfortunately been walled up, which slightly disrupted the architectural harmony of the building.

Regardless of that fact, the building at Kościuszki Street 45 still constitutes an outstanding specimen of Classicism. The half-columns extend over both storeys of the façade. The risalit in the middle of the building contains all elements characteristic of Classicism: the half-columns crowned with Ionic capitals with an architrave on top, above which there is a plain frieze and a massive cornice of the triangular frontage with a plain tympanum. Although it seems that the half-columns were meant solely for decoration, they actually support not only these architectural elements but also the roof of the frontage. The hipped roof that crowns the building draws the viewer's attention to its middle part which abounds in unique decorative elements.

Suwałki. Kamienica, w której mieszkała rodzina Państwa Miłoszów (ulica Ks. Hamerszmity)

Suwałki. Tenement-house where the Miłosz family resided at Father Hemershmīt St

Suwałki. Gemauertes Haus, in dem Familie Miłosz gewohnt hat (Priester Hamerszmīt-Straße)

Napis na płaskorzeźbie, na frontowej ścianie mówi: „Czesław Miłosz przyjeżdżał do tego domu w latach 1926-1935. Mieszkali tu: Weronika, Aleksander i Andrzej Miłoszowie – rodzice i brat poety”.

Chodzi o dom przy ulicy ks. Kazimierza Hamerszmita nr 10 (choć tabliczki z takim numerem brak). Przed wojną była to ul. Konopnickiej 7.

Inż. Aleksander Miłosz kierował wydziałem Drogowym w Starostwie Powiatowym w Suwałkach, pracował też społecznie w Komitecie budowy szkoły na rogu ul. Kościuszki i ul. Dwornickiego i w Komitecie budowy lotniska na Papierni.

Andrzej Miłosz ukończył sławne suwalskie gimnazjum im. Karola Brzostowskiego (w 1937 r. zdał maturę).

Weronika (córka Józefy Syruć i Zygmunta Kunata) – żona Aleksandra Miłosza, matka Czesława i Andrzeja – pochodziła z Krasnogrudy za Sejnam. To kolejny związek polskiego noblisty z tym regionem. Nic dziwnego, że wielki poeta chętnie wracał w te strony. We wrześniu 1989 r. powiedział: „Jestem szczęśliwy, że przyjechałem na Suwalszczyznę, gdzie w młodym wieku spędzałem niemal każde wakacje (...)”.

Klasycystyczna kamienica przy Hamerszmita 10 pochodzi z ok. poł. XIX w. Elewacja zamknięta jest po obu stronach ryzalitami zwieńczonymi naczółkami. W części środkowej znajduje się ryzalit okazalszy, trzykondygnacyjny, także zwieńczony frontonikiem (naczółkiem).

Miłoszowie zajmowali 4-pokojowe mieszkanie na piętrze w południowej części budynku.

The inscription on the commemorative plaque on the front wall of the house reads: “Czesław Miłosz visited this house between 1926 and 1935. It is here that Weronika, Aleksander and Andrzej Miłosz, his parents and brother, lived.”

The house is situated at Ks. Kazimierza Hamerszmita Street 10 (although the number plate is missing). Before World War II, the address was Konopnickiej Street 7.

Aleksander Miłosz, an engineer, was the head of the Road Department in the County Starosty in Suwałki. He was also engaged in charity activities such as the building of the school at the corner of Kościuszki and Dwornickiego Streets, as well as the committee for the building of an airport in Papiernia.

Andrzej Miłosz graduated from a renowned secondary school in Suwałki, bearing K. Brzostowski's name, in 1937.

Weronika, the daughter of Józefina Syruć and Zygmunt Kunat, Aleksander Miłosz's wife and mother of Czesław and Andrzej, was born in Krasnogruda near Sejny. It is yet another fact that connects the Nobel Poetry Prize winner with this region. It is no wonder then that the celebrated poet eagerly visited Suwałki. In September 1989 he said: “I am happy to visit the region of Suwałki where in my youth I used to spend almost every summer.”

The classicist house at Hamerszmita Street 10 was built around mid 19th century. The front of the building is enclosed within risalits crowned with hipped-gable roofs. The three-storey risalit in the middle is far grander and also topped with such a roof.

Miłosz's family used to live in a four-room flat in the south part of the building.

Suwałki. Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa (dawny Sobór Uspieński)
Suwałki. Jesus Sacred Heart Church (former Uspieński Synod)
Suwałki. Kirche des Hochheiligen Herzens Jesu Christi (einst Uspienskij Sobor)

Świątynię tą zbudowano w latach 1838-1842 jako cerkiew według projektu Henryka Marconiego na podstawie założeń opracowanych przez Konstantyna Tona. Powstała ona na planie krzyża greckiego jako budowla centralna z kopułą na przecięciu się naw, dookoła której znajdowały się cztery mniejsze kopułki. Cerkiew pełniła rolę soboru (pod wezwaniem Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny). Modlił się w niej car przejeżdżający przez Suwałki w drodze z Petersburga do Warszawy.

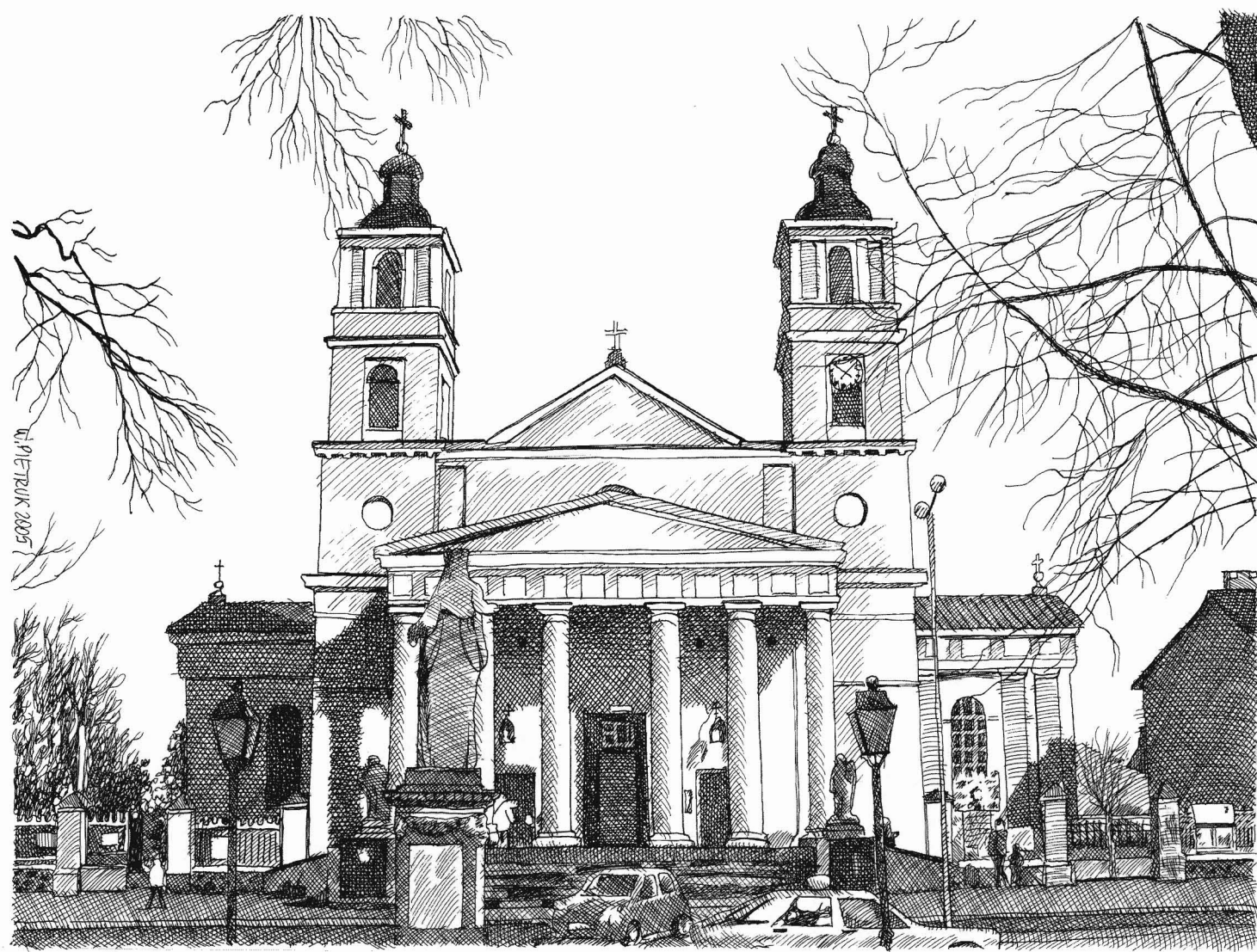
Przebudowana w latach 80. XIX stulecia diametralnie zmieniła wygląd świątyni. Nad kopułą główną i czterema kopułkami mniejszymi pojawiły się wyniosłe wieże, dobudowano korpus nawowy w kierunku południowym z frontową wieżą – najwyższą spośród wszystkich sześciu. Zmiany poszły w kierunku klasycyzmu i modnego już wówczas neogotyku. Jedynie charakterystyczne cebulaste kopułki wieńczące pod prawosławnymi krzyżami na wieżach zaświadczały, że to wciąż cerkiew, a nie neogotycki kościół katolicki.

Po I wojnie światowej (w 1923 r.) nastąpiła kolejna przebudowa. Usunięto wszystkie elementy bizantyjskie, bardzo zubożono przy tym architekturę, pozostawiając jedynie podobną bryłę. Dziś katolicki kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa (przekazany katolikom już w 1919 r.) nie zachwyca piękną architekturą, lecz zacieka swą niezwykłą historią.

This temple, originally an Orthodox one, was built between 1838 and 1842, according to a design by Henryk Marconi which was based on the plans devised by Konstantyn Ton. The original Orthodox Church was built on the plan of a Greek cross. It was a central building with a dome around which there were four smaller ones. The Orthodox Church bore the rank of a cathedral and was dedicated to the Dormition of the Virgin Mary. The Russian tsars who passed through Suwałki on their way from Saint Petersburg to Warsaw used to stop here to pray.

The architectural works carried out in the 1880s, altered the shape of the temple completely. Majestic towers overlooking the main dome and the four smaller ones were erected. The Nave was modified to face south and a front tower, the highest of the six, was added. The alterations resembled the classicist style, as well as the Neo-Gothic, whose popularity increased at that time. Had it not been for the onion-shaped domes crowned with Orthodox crosses, nothing would have differentiated the temple from a neo-gothic Catholic church.

After World War I, in 1923, the church was transformed once more. All Byzantine elements were removed, which greatly impoverished the architecture of the church as it was only the main body of the building that retained its original shape. Taken over by the Catholic parish in 1919, today the church dedicated to the Most Holy Heart of Jesus, does not so much enchant with its architecture as with its extraordinary history.

Suwałki. Kościół p.w. św. Aleksandra
Suwałki. St. Alexander Church
Suwałki. St. Alexanderkirche

Najstarsza z suwalskich świątyń – konkatedra św. Aleksandra – to jednocześnie najwspanialszy zabytek miasta. Lustrujący w 1819 r. Suwałki namiestnik Królestwa Polskiego, gen. Józef Zajączek podjął decyzję o budowie kościoła św. Aleksandra (papieża od ok. 107 do ok. 116 r.) na podobieństwo kościoła pod tym samym wezwaniem w Warszawie. Świątynia powstawała – w latach 1820-1829 – jako katedralna w związku z decyzją papieża z 7 lipca 1821 r. o przeniesieniu siedziby diecezji z Wigier do Suwałk. Niestety o papieskim dokumencie dowiedziano się w Suwałkach dopiero w r. 1854, kiedy biskupstwo znajdowało się już w Sejnach i nikt nie chciał całej sprawy zaczynać od nowa. W taki to sposób kościół św. Aleksandra, będąc katedrą, funkcji tej nie pełnił.

Projektował suwalską świątynię znakomity architekt Chrystian Piotr Aigner – uznawany za najlepszego polskiego projektanta przełomu XVIII i XIX w. Zmiany dokonane przez Henryka Marconiego podczas przeróbek w latach 40. i 50. XIX stulecia nie zniekształciły klasycystycznego charakteru obiektu.

Podczas II wojny światowej kościół św. Aleksandra został przez Niemców zaminowany i 22 października 1944 r. wysadzony. Wschodnia wieża wyleciała w powietrze, zachodnią – również poważnie zniszczoną – trzeba było rozebrać. Zdruzgotany został portyk, wschodnia ściana prawie przestała istnieć, runęło sklepienie. Odbudowa trwała wiele lat.

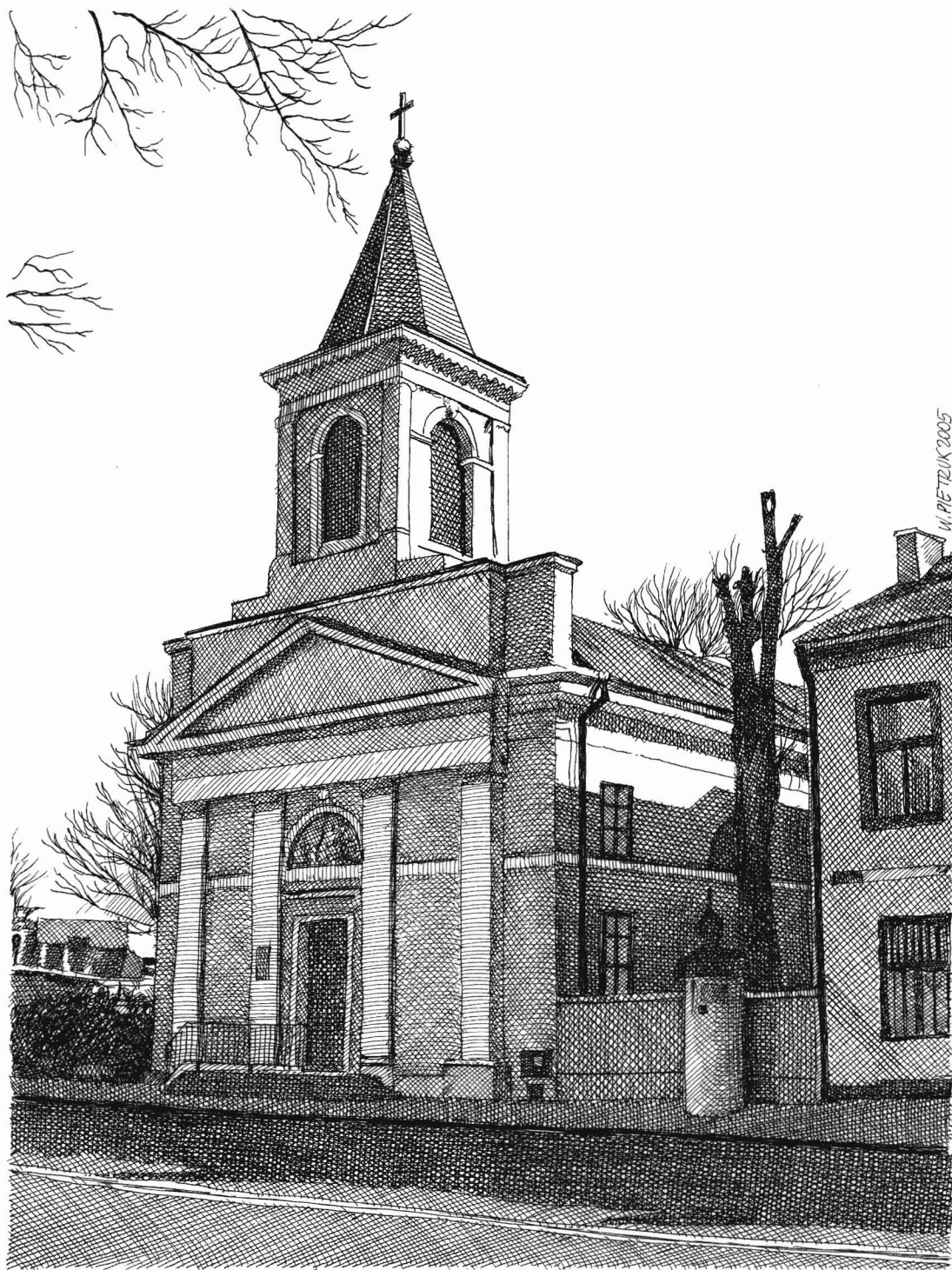
Obecnie konkatedra św. Aleksandra jest wizytówką suwalskiego klasycyzmu.

St Alexander's Cathedral is not only the town's oldest temple, but also its most magnificent historic sight. General Józef Zajączek, who came to inspect the town as a deputy commander in the service of the Kingdom of Poland, made the decision to build a church in Suwałki and dedicate it to St Alexander (Pope between ca. 107 and ca. 116). The temple was to resemble the one also dedicated to the same saint in Warsaw. The church in Suwałki was built between 1820 and 1829. On 7 July 1821, it was granted the rank of a cathedral by the Pope as the seat of the diocese was moved from Wigry to Suwałki. Unfortunately, the Pope's decision remained unknown until 1854 when the bishopric had already been moved to Sejny and nobody wished to start the matter anew. For that reason, although St Alexander's Church was in fact a cathedral, it has never functioned as one.

The Church was designed by Christian Piotr Aigner, a distinguished architect considered the best one in Poland at the turn of the 18th and 19th centuries. The alterations introduced by Henryk Marconi in the 1840s and 1850s did not distort the original classicist shape of the temple.

During World War II, the Germans mined St Alexander's Church and blew it up on 22 October 1944. The east tower was completely destroyed and the west one, also greatly damaged, had to be taken apart. The portico was shattered, the east wall almost ceased to exist and the vault caved in. It took many years to rebuild the church.

Today St Alexander's Cathedral is a landmark of classicist architecture in Suwałki.

Suwałki. Kościół p.w. św. Trójcy – ewangelicko-augsburski
Suwałki. The Holy Trinity Protestant-Augsburg Church
Suwałki. Evangelisch-augsburgische Dreieinigkeitskirch

Kościół ten (pod wezwaniem Świętej Trójcy) zbudowany został w latach 1839-1841 na potrzeby powstałej rok wcześniej parafii. Świątynia ma charakter klasycyzujący, projektował ją Wacław Ritschel (być może wspólnie z Karolem Majerskim). Korpus nawowy stanowi jedną bryłę, a jedynie kolumny wewnątrz dzielą powierzchnię na trzy nawy – wsparte po bokach również na efektownych emporach.

Ponad klasycyzującą fasadą wyrasta jedna masywna wieża, która pierwotnie zwieńczona była niskim hełmem o owalnym kształcie. W czasie ostatniej wojny Niemcy zabrali z wieży dzwony i zdemontowali części metalowe organów (na potrzeby produkcji zbrojeniowej). Po dewastacji wieża otrzymała ostry ośmiospadowy dach zwieńczony krzyżem. Jest to jedyna zmiana w wyglądzie świątyni od czasu jej powstania.

Parafia ewangelicko-augsburska istnieje nadal, w kościele pw. Świętej Trójcy odprawiane są nabożeństwa niedzielne z udziałem kilkudziesięciu osób. Organizowane są tutaj również koncerty muzyki poważnej. Nawiązane zostały kontakty ze wspólnotami ewangelickimi z innych krajów, m. in. z Holandii.

Parafia należy do diecezji mazurskiej z siedzibą w Szczytnie.

This church, dedicated to the Holy Trinity, was built between 1839 and 1841 to serve the parish that had been created a year earlier. The temple bears certain classicist features and was designed by Wacław Ritschel, who most likely cooperated with Karol Majerski. The interior constitutes an architectural whole which is divided by columns into the Nave and two aisles crowned with a decorative gallery.

The massive tower above the classicist façade was originally crowned with a low dome of oval shape. During World War II, the Germans took apart the church bells and the metal elements of the organ for the purpose of munitions production. After the devastation, the tower was covered with a roof with eight slopes, crowned with a cross. This is the only way in which the original design has been altered since the time of the church's construction. The parish still exists today and the church dedicated to the Holy Trinity continues to hold Sunday service which is attended by up to a hundred people. The church also houses concerts of classical music. The parish established cooperation with Evangelical communities from abroad, for instance from the Netherlands.

The parish belongs to the Mazury diocese with the seat in Szczytno.

Suwałki. Muzeum im. Marii Konopnickiej
Suwałki. Maria Konopnicka Museum
Suwałki. Maria Konopnicka-Museum

Ten dom (Kościuszki 31) każdy suwalczanin pozna zapewne na każdym zdjęciu lub rysunku. Tutaj urodziła się Maria Konopnicka. Gdyby napisała tylko „Rotę” – już byłaby wielka.

Pierwsza muzealna ekspozycja biograficzno-literacka poświęcona poetce została otwarta w sierpniu 1973 r. Zbiory były systematycznie wzbogacane i obecnie muzeum przy ul. Kościuszki 31 bardzo szczegółowo ilustruje dzieciństwo, życie dorosłe i twórczość Marii Konopnickiej. Również XIX-wieczne wnętrza saloniku i kuchni są wyeksponowane. Szczególnym uznaniem muzeum cieszy się wśród dzieci, którym poetka poświęciła wiele swoich utworów. Zbiory muzealne ukazują również związki Marii Konopnickiej z rodzinnym miastem.

Dom został zbudowany w latach 1826-1827 i był własnością regenta kancelarii ziemiańskiej, Jana Zapiórkiewicza. Józef i Scholastyka Wasiłowski – rodzice Marii – wynajmowali jedynie mieszkanie na górze.

Budynek jest parterowy, lecz wspomniana góra w części środkowej stanowi w istocie pięterko. Znajduje tu wiele pięknych elementów architektonicznych. Dwie pary tokańskich kolumn, na nich wspiera się żeliwny balkon, na ścianie wyżej – nadokienny półkolisty naczółek, zwieńczenie w postaci szczytiku i nad tym wszystkim schodkowa attyka. Od strony podwórka dom ma dwie oficyny.

Wspomnijmy jeszcze, iż Maria Konopnicka (nazwisko po mężu) zmarła we Lwowie i pochowana została na cmentarzu Łyczakowskim.

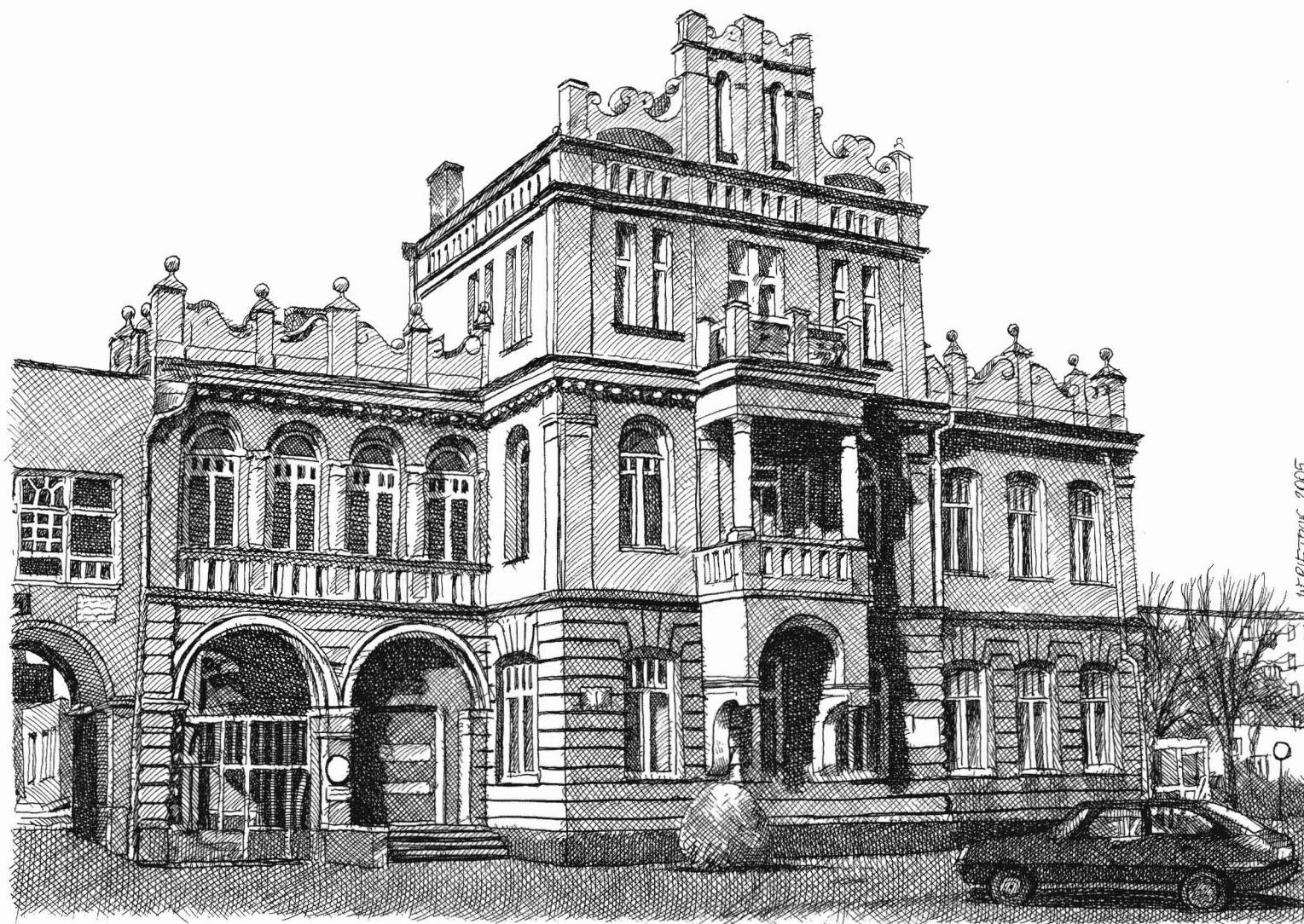
Every person in Suwałki would recognize the house at Kościuszki Street 31 in any photograph or drawing. It was here that Maria Konopnicka was born. Had she written only Rota, even then she would have been famous.

The first biographical and literary exhibition dedicated to the poet was opened in August 1973. Since then the collection has been continually expanded, and now the museum boasts an exhibition that in great detail illustrates the childhood and adult life of the poet, as well as Konopnicka's literary output. The 19th century interiors of the kitchen and the drawing room also constitute a part of the exhibition. The Museum is particularly popular with children to whom the poet dedicated many of her works. The collection also includes items that show Maria Konopnicka's bonds with the town of her birth.

The edifice was built between 1826 and 1827 and it belonged to Jan Zapiórkiewicz, a regent in a local gentry office. Konopnicka's parents, Józef and Scholastyka Wasiłowski, only rented a flat upstairs.

Although in fact it is a one-storey edifice, the said flat upstairs situated in the mid part of the building actually forms a separate floor. The building possesses many extraordinary architectural elements such as the two pairs of Tuscan columns that support a cast-iron balcony; a semi-circular hipped-gable roof; and a step attic above. In the courtyard, there are two annexes.

Maria Konopnicka died in Lviv and was buried in Łyczakowski Cemetery.

Suwałki. Muzeum Okręgowe
Suwałki. Regional Museum
Suwałki. Heimatmuseum

Gmach przy ulicy Kościuszki 81 – zajmowany od 1956 r. przez Muzeum Okręgowe – to w zasadzie jedyny przykład architektury eklektycznej (elementy różnych stylów w obiekcie) w Suwałkach. Budynek powstał w latach 1912-1913 na potrzeby Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego, ale ponieważ był to reprezentacyjny gmach w mieście – znalazły tu swoją siedzibę: Czytelnia Naukowa, redakcja „Tygodnika Suwalskiego”, Stowarzyszenie „Resursa Obywatelska”. Tutaj 13 września 1919 r. suwalczanie podjęli uroczystym obiadem Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego.

W 1978 r. cały budynek przejęło Muzeum Okręgowe, którego zbiory obejmują wiele działów. Szczególnie cenne są dwie ekspozycje stałe: pradzieje ziemi suwalskiej i Alfred Wierusz-Kowalski 1849-1915. Pierwsza prezentuje rezultaty badań Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej na Suwalszczyźnie, druga ukazuje życie i twórczość znakomitego malarza – urodzonego w Suwałkach – Alfreda Wierusza-Kowalskiego, którego obrazy, zwłaszcza słynne napady wilków na sanie, osiągają zawrotne ceny na światowych aukcjach. Kilka płócien artysta poświęcił też rodzinnym stronom.

Przed budynkiem muzeum znajduje się rzeźbiony w głazie obelisk poświęcony pamięci Knuta Olofa Falka – szwedzkiego naukowca badającego nazewnictwo na ziemiach pojaćwieskich. Przy wejściu do gmachu ustawione jest popiersie pułkownika Jana Hipolita Kozietulskiego – patrona 3 Pułku Szwoleżerów, stacjonującego przed II Wojną Światową w Suwałkach.

The building at Kościuszki Street 81, which has been the seat of the District Museum in Suwałki since 1956, is the sole example of eclectic architecture in the town. It was built between 1912 and 1913 to house the Savings and Loan Association and since it was the most stately edifice in the town, it also housed an academic reading room, the editorial office of Tygodnik Suwalski and the Resursa Obywatelska Association. It was here that on 13 September 1919 the people of Suwałki hosted a ceremonial dinner for Józef Piłsudski, the Chief of State.

In 1978 the entire building was taken over by the District Museum whose collection comprises many sections with two particularly valuable permanent exhibitions: the prehistory of Suwałki region and the collection of paintings by Alfred Wierusz-Kowalski (1849 – 1915). The former comprises items discovered as a result of excavations and research of the Yotwingian culture in Suwałki region; the latter is devoted to the life and work of Alfred Wierusz-Kowalski – a renowned painter born in Suwałki, whose paintings, especially the ones that depict wolves attacking a sleigh, are sold for exorbitant prices at art auctions worldwide. In several paintings the author depicted the land of his childhood.

Outside the building, there is an obelisk sculptured in rock that commemorates Knut Olof Falk – a Swedish scholar who conducted a linguistic research into the naming patterns in former Yotwingian lands. By the main entrance to the building, there is the bust of Colonel Jan Hipolit Kozietulski – the patron of the Light Cavalry Regiment No. 3 which was stationed in Suwałki before World War II.

Suwałki. Park Marii Konopnickiej
Suwałki. Maria Konopnicka Park
Suwałki. Maria-Konopnicka-Park

Skwier między ulicami – Noniewicza, Sejneńską, Konopnickiej i Krótką (nazywany Parkiem Konopnickiej) – od r. 1823 aż do r. 1962 pełnił rolę miejskiego targowiska o wymiarach 13x140 m (nazywał się ten plac wówczas Nowym Rynkiem).

W r. 1960 z inicjatywy Suwalskiego Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego powołano komitet budowy pomnika Marii Konopnickiej. W r. 1962 uporządkowano skwier (po likwidacji rynku), a w dniach 25-26 maja 1963 r. odbyły się uroczystości odsłonięcia pomnika poetki – suwalskiej rodaczki. Monument wykonał rzeźbiarz związany z Suwałkami – Bohdan Chmielewski. Postać Marii Konopnickiej, wykuta w piaskowcu, przedstawiona jest z dzieckiem. Na cokole widnieje napis wzięty z wiersza „Przed sądem”: „Pójdź dziecię, ja cię uczyć każę”.

Za pomnikiem widoczny jest fragment ul. Marii Konopnickiej; w swojej historii ulica ta miała różne nazwy: Rynek, Bakinowskiego, Rokossowskiego, Kasprzaka, Plac M. Konopnickiej. Parterowy budynek z nadbudówką po lewej stronie pomnika to dom z 1825 r., gdzie mieściła się drukarnia najbardziej zasłużonego suwalskiego „typografa” Franciszka Świerczewskiego.

Dodajemy, iż górna część pomnika (postać Konopnickiej) nie jest oryginalna, gdyż kilka lat temu została... skradziona. Wykonano wierną kopię rzeźby.

Between 1823 and 1962, the square (13 x 140 meters) enclosed within Noniewicza, Sejneńska, Konopnickiej and Krótka Streets, known as Maria Konopnicka Park, functioned as the town's market, then referred to as the New Market Square.

In 1960, the Suwałki branch of the Polish Teachers' Union established a committee responsible for the building a monument to commemorate Maria Konopnicka. In 1962, after the market had ceased to exist, the layout of the square was reorganized, and on 25 and 26 May 1963 the monument, sculptured by Bohdan Chmielewski and commemorating the poet from Suwałki, was unveiled. The sandstone statue shows Maria Konopnicka with a child. The inscription on the pedestal was taken from one of her poems and emphasizes the poet's concern about the education of the young.

Behind the statue, one can see Konopnickiej Street, which used to bear various names such as Rynek, Bakinowskiego, Rokossowskiego, Kasprzaka, and Konopnickiej Square. To the left of the statue, there is a one storey building with a top floor extension erected in 1825. The edifice used to be a printing house which belonged to Franciszek Świerczewski, the most distinguished typographer in Suwałki.

It is worth it to add that the statue is a faithful replica of the original one which was stolen a couple of years ago.

Suwałki. Perspektywa ulicy Chłodnej
Suwałki. Chłodna St. View in a perspective
Suwałki. Sicht auf die Chłodna-Straße

Jest to obecnie popularny suwalski deptak – łączący najstarszą część miasta, czyli teren wokół dzisiejszego Parku Konstytucji 3 Maja, z nieco młodszym (ale także z pierwszej poł. XIX w.) Nowym Rynkiem – to jest z obecnym skwerem Konopnickiej i otaczającymi go uliczkami.

Lokalizacja w 1823 r. miejskiego targowiska na placu zajmowanym dziś przez wspomniany skwer Konopnickiej oraz wzrost znaczenia ówczesnych ulic Nowego Świata i Jerozolimskiej (obecnie ul. Noniewicza) były to czynniki wymuszające niejako potrzebę poszerzenia i uporządkowania ulicy Sejneńskiej, czyli dzisiejszej Chłodnej. W czasach kamedulskich, a także i pruskich (zabór w latach 1796-1807), stanowiła ona fragment drogi do Wigier i „potrzebny dla gospodarstwa rolniczego przejazd” (dalej w kierunku obecnej ul. Utrata były już pola uprawne). Ten mało znaczący trakt do r. 1846 stał się jednym z ważniejszych ciągów komunikacyjnych w mieście.

Ulica ta miała wiele nazw: Sejneńska, Grodzieńska (na rosyjskich planach z końca Kongresówki figurowała jako Grodzenskaja), 3 Maja, Mühlen Strasse (w czasie okupacji niemieckiej), 22 lipca, Chłodna.

Sporo jest przy tej uliczce zabytkowych XIX-wiecznych domów, nie reprezentujących jednak większych walorów stylowych. Wyróżnić należy klasycystyczną kamienicę nr 16 (mieściła się tu na pocz. XIX w. prywatna pensja Kazimierzy Żulińskiej). Przed wojną w drugiej kamienicy po prawej stronie przy wejściu od ul. Noniewicza znajdowało się kino „Orle”. Od strony Kościuszki w Chłodną wchodzi budynek, w którym urzędowały władze wojewódzkie (gubernialne) w okresie Królestwa Polskiego.

Po odnowieniu ulica Chłodna jest obecnie prawdziwą perełką Suwałk.

Today it is a popular pedestrian street that joins the oldest part of the town, i.e. the area around the Constitution of May 3 Park, with the slightly younger, though also created in the first half of the 19th century, New Market Square, i.e. today's Konopnicka Square with adjoining streets.

Such a location of the town's market square (established in 1823) and the growth of importance of the former Nowy Świat and Jerozolimska (now Noniewicza) Streets created the need of widening and re-planning Sejneńska (today Chłodna) Street. In the Camaldolese period, and later under the Prussian Partition (between 1796 and 1807), the street formed a part of the road to Wigry; further towards today's Utrata Street there were only fields. By 1846 this minor road had become one of the main communications routes in the town.

The street bore many names: Sejneńska, Grodzieńska (the Russian plans from the period towards the end of the Congress Kingdom name it as Grodzenskaja), 3 Maja, Mühlen Strasse (during the German occupation), 22 lipca, and finally Chłodna.

Although there are many 19th century houses here, they do not possess any distinctive architectural traits. Still, the classicist house at No. 16 deserves a mention as at the beginning of the 19th century it used to function as private boarding school owned by Kazimiera Żulińska. Before World War II, the second building to the right of Noniewicza Street used to house Orle Cinema. On the corner of Chłodna and Kościuszki Streets there is an edifice that used to be the seat of the voivodeship and province authorities in the period of the Kingdom of Poland in the 19th century.

Having been renovated, Chłodna Street is a real architectural gem in Suwałki.

Suwałki. Ratusz Miejski.
Suwałki. The City Hall
Suwałki. Rathaus

Obiekty zajmowane obecnie przez Urząd Miejski stanowiły dawniej dwa odrębne budynki. Od strony ul. Kościuszki znajdował się ratusz – z bramą wjazdową i wieżą zegarową. Budynek od strony ul. Mickiewicza – ze skromnym portykiem przy wejściu – to dawny odwach, czyli pomieszczenie dla straży miejskiej, warty garnizonowej, a także areszt garnizonowy.

W latach 1834-1835 powstał na rogu Starego Rynku (dziś ul. Mickiewicza) i ul. Warszawskiej (obecnie Kościuszki) parterowy odwach – z frontową ścianą od strony parku. W latach 1842-1844 wybudowany został przy narożniku ulic, lecz frontem do Warszawskiej (zwanej też Petersburską), parterowy ratusz. Oba budynki stykały się ze sobą pod kątem prostym. Ich projektantem był prawdopodobnie Karol Majerski.

Nad pięknym klasycystycznym parterem odwachu nadbudowano w latach 1855-1856 piętro, co zdeformowało w istocie kompozycję obu połączonych obiektów. Wkrótce powstało więc również piętro nad ratuszem – zwieńczone dodatkowo wieżą z zegarem.

Dziś jest to jeden budynek zwany ratuszem (lub magistratem), który po niedawnym remoncie ma już inne wnętrza, ale klasycystyczna fasada od strony parku została zachowana ze wszystkimi detalami i odnowiony obiekt zalicza się do najcenniejszych zabytków miasta.

The buildings now occupied by the Town Council used to be two separate edifices.

The Town Hall faced Kościuszki Street and possessed an entrance gate and a clock tower. The building facing Mickiewicza Street with a modest portico forming an entrance used to be the seat of the municipal and garrison guard; it also used to function as the garrison prison.

Between 1834 and 1835, a new one-storey building for the municipal guard was erected. It was situated at the corner of the Stary Rynek (today Mickiewicza) and Warszawska (today Kościuszki) Streets, facing the park. The one-storey Town Hall was built between 1842 and 1844 at the same corner but facing Warszawska, also known as Petersburska, Street. The buildings met one another at a right angle and were probably designed by Karol Majerski.

The magnificent classicist architecture of both edifices was disrupted by the top floor which was added between 1855 and 1856 to the municipal guard building. As a result, the Town Hall was soon also accorded an additional storey, crowned with a clock tower.

Today the complex comprises only one edifice known as the Town Hall whose interiors have been recently modernized. Yet the classicist façade facing the park has been retained in every detail and the building still constitutes one of the town's most magnificent historic sights.

Suwałki. Ulica Kościuszki
Suwałki. Kościuszki Street
Suwałki. Kościuszki StraÙe

Plac Europejski. Tak nazywa się odcinek ul. Tadeusza Kościuszki między ulicami – Chłodną i Ludwika Waryńskiego. Plac jest wielkiej wartości XIX-wiecznym zespołem przestrzennym, zachwyca też architekturą większości obiektów, które ponadto mocno wiążą się z historią Suwałk.

Budynek nr 74 to siedziba władz wojewódzkich i gubernialnych w okresie Królestwa Polskiego (w latach 1817-1915), kiedy Suwałki były prawie przez 100 lat stolicą województwa, potem guberni. Jest to jeden z najstarszych obiektów murowanych w mieście.

W budynku nr 72 otwarty został w XIX w. – prawdopodobnie jako pierwszy po awansie administracyjnym Suwałk – hotel o nazwie „Litewski”. W r. 1841 założył tu księgarnię i wypożyczalnię książek sławny wydawca i księgarz warszawski – Samuel Orgelbrand. Po II wojnie światowej w tym budynku miały swoją siedzibę – UB, NKWD (do 1956 r.) i MO.

Kamienica nr 70 wyróżnia się spośród innych trzykondygnacyjną fasadą. W XIX w. mieściła się tu apteka Jakuba Reidla (jako jedna z pierwszych w Suwałkach).

W obecnym budynku nr 66 znajdował się w XIX w. hotel „Saski”.

„Dom pod kolumnami” (nr 62) stanowił w latach 30. XIX w. własność Lewina Białostockiego, który wydzierżawił część pomieszczeń sławnemu księgarzowi, litografowi i drukarzowi Leonowi Hollaenderskiemu, który później na emigracji był jednym z najbardziej znanych intelektualistów, przyjaźnił się między innymi z Lelewelem.

Pod numerem 60 znajdują się dwa budynki, które odzyskał, jako spadkobierca, Rozenthal.

Obiekt nr 58 to w XIX w. hotel „Krakowski”, a ostatni budynek przy Placu Europejskim (nr 56) był w XIX stuleciu hotelem „Warszawskim” z dużą salą widowiskową, w której koncertowali sławni artyści polscy i europejscy. W latach 1911-1935 funkcjonowało tutaj kino „Momus”.

European Square. The part of Kościuszki Street that stretches from Chłodna to Waryńskiego Streets is referred to as the European Square. The square constitutes an invaluable specimen of 19th century urban layout which enchants with the architecture of the buildings that bore witness to the making of the history in Suwałki.

The edifice at No. 74 used to be the seat of the voivodeship and province authorities in the Kingdom of Poland (1817 – 1915) when for a period of more than a hundred years the town used to be capital of the voivodeship and later of the province of Suwałki. The house is one of the oldest brick buildings in the town.

The hotel at No. 72 was opened in the 19th century, probably shortly after Suwałki's administrative advance, and was named Litewski (Eng. 'Lithuanian'). In 1842, Samuel Orgelbrand, a renowned publisher and bookseller, established a library and a bookshop here. After World War II, the building was the seat of UB (Office of Security), NKVD (until 1956), and MO (Citizens' Militia).

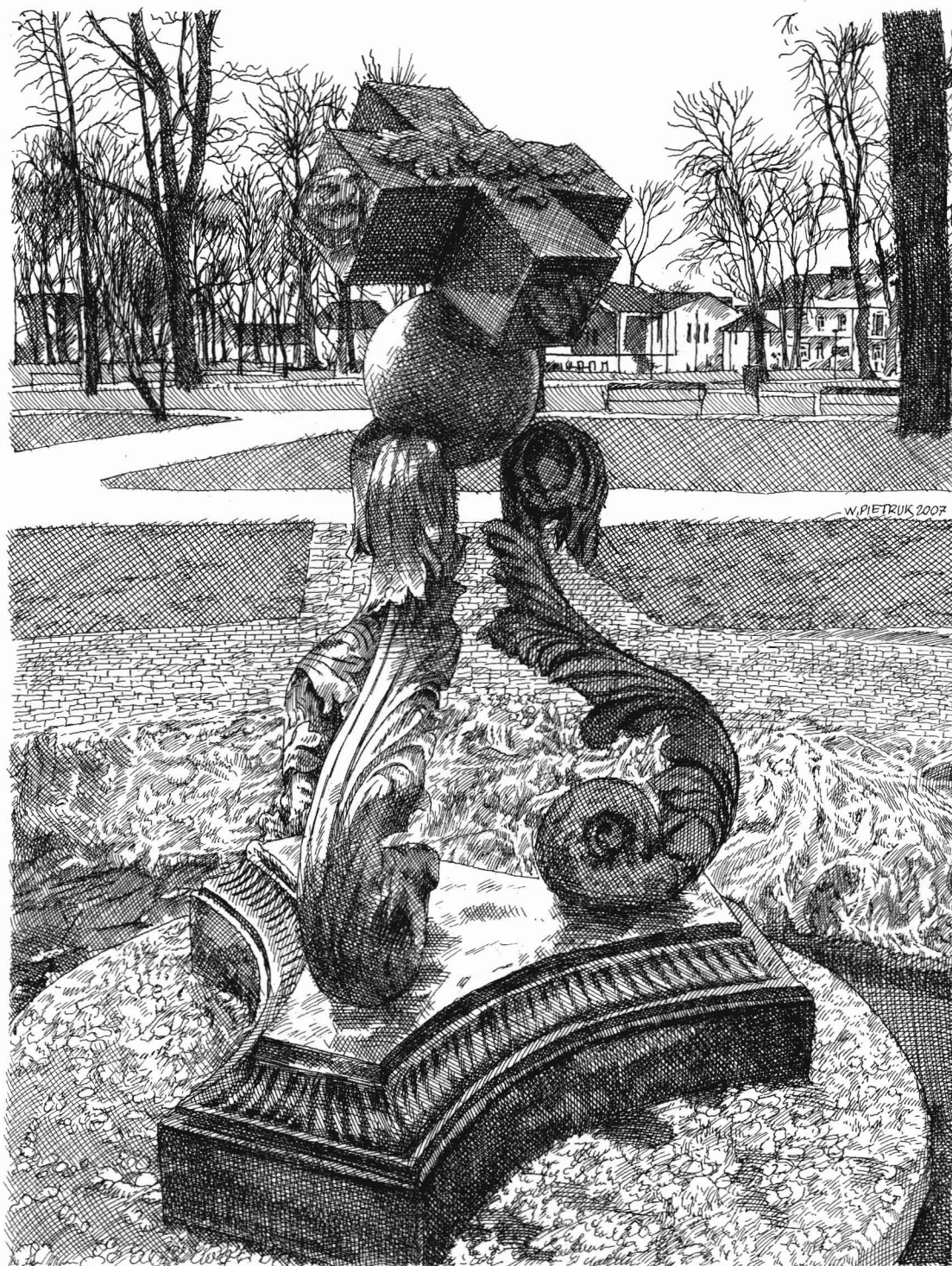
The house at No. 70 stands out from all others thanks to a three-storey façade. In the 19th century the building used to house one of the first pharmacies in Suwałki owned by Jakub Reidl.

In the 19th century, the building at No. 66 used to house Saski Hotel.

In the 1830s, 'House with Columns' at No. 62 belonged to Lewin Białostocki, who rented rooms to Leon Hollaenderski, a renowned bookseller, lithographer and printer, who was to become one of the most famous intellectuals among Polish Emigration and was friends with Joachim Lelewel.

The two buildings at No. 60 have been recently regained by Rozenthal, an heir to their former owners.

In the 19th century, the building at No. 58 used to house Krakowski Hotel. The last building at the European Square, situated at No. 56, in the 19th century used to house Warszawski Hotel which boasted a ceremonial hall in which renowned Polish and European artists used to give concerts. Between 1911 and 1935 the building also housed the Momus Cinema.

Suwałki. Zegar słoneczny w parku im. Konstytucji 3 Maja
Suwałki. Block of sun-dial in the Konstytucja 3 Maja Park
Suwałki. Sonnenuhr im Park der Verfassung vom 3. Mai

Suwalski zegar słoneczny łączy cechy zegarów horyzontalnych i równikowych i doskonale zdaje egzamin w naszych szerokościach geograficznych. A jednak „chodzi” źle. Dlaczego? Podczas prac renowacyjnych prowadzonych w Parku Konstytucji 3 maja w 2005 r. zmieniono minimalnie ustawienie zegara, który zaczął odmierzać czas dla innej miejscowości – oddalonej od Suwałk o ok. 400 km na wschód (choć błąd był niewielki). W XIX w. czasomierz ustawiono idealnie – zgodnie z „suwalskim” południkiem. Obecnie – źle (o ok. 10°). Z tego powodu słynny zegar jest tylko ozdobą. Na szczęście na to miano zasługuje. Budowę ma lekką, liczne ozdoby przypominają liście akantu, motywem kwiatostanu i mięsistych liści udekorowano na wierzchołku równoramienny krzyż – osadzony na kuli, którą podtrzymują esowato wygięte nóżki. Te zaś ozdobione są jeszcze ślimacznicami. Do połączenia elementów użyto żeliwnego stopu i metalowych gwoździ.

Identyczny zegar znajduje się w Kiejdanach na Litwie. Nie ulega wątpliwości, że oba wyszły spod jednej ręki – pisze autorka książki „Wokół słonecznego zegara” Jadwiga Siekierko. Uzasadnia też tezę, iż suwalski czasomierz pochodzi z wieży zegarowej z pokamedulskich obiektów w Wigrach, a nie z huty sztabińskiej Karola Brzostowskiego. Wykonawca tego cennego dziś zabytku nie jest znany. Musiała to jednak być z pewnością pracownia artysty, nie zaś „żeliwna fabryka”.

The sundial in Suwałki possesses the features of horizontal and equatorial sundials and as such it is particularly effective at our latitude. Yet it does not work properly. Why? During the renovation works in Constitution of May 3 Park in 2005, the position of the sundial was slightly altered which made it show the time in a place about 400 kilometers to the east of Suwałki. Although this inaccuracy is not a serious one, in the 19th century the sundial was perfectly positioned in accordance with the Suwałki meridian (presently it misses it by about 10°). That is why the famous sundial is now merely a decorative element. Fortunately, it rightfully deserves such fame. Its light construction is decorated with elements that resemble acanthus leaves. The Greek cross on top was adorned with flower and succulent leaf motifs. The cross is placed on a sphere that is supported by s-shaped legs with volutes. All elements were joined together with cast iron alloy and metal nails.

An identical sundial has been found in Kėdainiai in Lithuania. There is no doubt that both of them were created by the same artist, as Jadwiga Siekierko, the author of the book entitled *Around the Sundial*, attests. She also provides evidence for the assumption that the sundial in Suwałki was moved here from the clock tower of the Camaldolese monastery complex in Wigry, and not from Karol Brzostowski's steelworks in Sztabin. The creator of the sundial remains unknown, but it must have been a work of an artist and not a product of a common foundry.

Suwałki – najpierw jako wieś, a z czasem miasto powstało w dużym zakolu Czarnej Hańczy, w miejscu dawnej przeprawy przez tę rzekę, u zbiegu historycznych szlaków. Jego początki nierozdzielnie wiążą się z działalnością osadniczą i kolonizacyjną zakonu kamedułów – w 1667 r., z nadania króla Jana Kazimierza, stali się oni właścicielami rozległych dóbr obejmujących znaczny obszar dzisiejszej Suwalszczyzny.

Nieprawdopodobny wprost rozkwit Suwałki przeżyły w połowie XIX stulecia. Podwaliny stanowił zatwierdzony w 1826 roku plan regulacyjny miasta, który na blisko sto lat przesądził o kierunkach i charakterze jego zabudowy. Choć nadal dominowały budynki drewniane, systematycznie rosła liczba budowli murowanych. Większość z nich stanowiły domy i kamienice wznoszone dzięki inicjatywie i przedsiębiorczości samych mieszkańców, równolegle powstawały też nowe – nadające Suwałkom wielkomiejskiego charakteru – obiekty rządowe, świątynie, gimnazjum. W latach 1840-1849 dokonano też przebudowy kościoła św. Aleksandra. Warto pamiętać, że projektantami tych prac byli tak wybitni architekci jak Piotr Aigner, Antoni Corazzi, Henryk Marcowi czy budowniczy gubernialny Karol Majerski.

Układ przestrzenny miasta wykształcony od czasów lokacji do poł. XIX w. przetrwał w stanie nienaruszonym. Część śródmiejska Suwałk stanowi najlepiej zachowany w Polsce zespół urbanistyczny z epoki Królestwa Kongresowego. Skupiona jest ona wokół dwóch placów rynkowych oraz wzdłuż ul. Tadeusza Kościuszki, pozostającej do dziś główną osią komunikacyjną miasta. W teczce autor przedstawił najciekawsze jego zdaniem obiekty znajdujące się wokół byłego traktu petersburskiego. Kryterium doboru było zarówno piękno poszczególnych budowli jak i ich znaczenie historyczne. Miasto to bowiem ma w swojej historii karty związane z wybitnymi postaciami polskiej historii i kultury.

Na rysunkach możemy obejrzeć Ratusz Miejski, budynek Muzeum im. Marii Konopnickiej przy ul. T. Kościuszki 31; wzniesioną w 1829 budowlę przy ul. T. Kościuszki 45 (dawna poczta) i siedzibę Muzeum Okręgowego w Suwałkach. Kolejne obiekty utrwalone piórkami i tuszem to perspektywa ulicy Chłodnej; kamienica, w której mieszkała rodzina Państwa Miłoszów przy ul. Ks. Hamerszmity oraz budynek I Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej. Oko artysty uchwyciło również bryłę zegara słonecznego w parku im. Konstytucji 3 Maja.

Mozaikę wyznaniową i narodowościową Suwałk stanowią katolicy, ewangelicy, staroobrzędowcy i wyznawcy prawosławia. W teczce znajdują się rysunki niektórych obiektów sakralnych: Kościół ewangelicko-anglikański pod wezwaniem św. Trójcy, Kościół pod wezwaniem św. Aleksandra oraz Kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusowego (pierwotnie cerkiew prawosławna).

Obecnie Suwałki są siedzibą władz powiatu ziemskiego oraz grodzkiego i liczą ok. 70 tys. mieszkańców. Mimo wielu trudności przed miastem wciąż rysują się perspektywy rozwoju. Wiążą się one z położeniem blisko granic państwowych, a co za tym idzie rozwojem handlu i ruchu transgranicznego. Nadzieją napawa wizja wykorzystania w pełni walorów turystycznych, przyrodniczych i historycznych miasta oraz niezwykłe piękno regionu.

Oprac. Magdalena Pietruk

Suwałki – at first a village, as the time was progressing, it had become a town in the Czarna Hańcza River's Meander. It was the place where everybody crossed the river, a truly historical highroads crossing. Its beginnings are strongly connected to the settlement activities and colonization by the Komedułowice Order. In 1667, it was granted by the king Jan Kazimierz, and it had become their property with the vast surrounding estates which currently most of Suwalszczyzna area comprised of.

The incredible development of Suwałki took place in the middle of the XIXth century. The fundament for that state was the City Regulation Plan, which was accepted in 1826 and for another 100 years was a frame for urbanization's direction and character. Although the wooden buildings dominated, the brick buildings numbers systematically grew. The majority of those houses and tenement-houses were built thanks to the local residents' initiatives and spirit of enterprise. At the same time, however, numerous governmental buildings, temples and a gymnasium were erected, which provide a city look in Suwałki. The St. Alexander Church was rebuilt between 1840-1849. It is worth remembering that design of all those works were such prominent architects as: Piotr Aigner, Antoni Corazzi, Henryk Marcowi and gubernial builder Karol Majerski.

The special urban design, which was initiated in at the settlement period and lasted to the middle of the XIXth century remained untouched. The city center of Suwałki is the best preserved urbanization set from the Congress Kingdom period. It concentrates around two city markets and along Tadeusz Kościuszko St., which is still the main communication axis of the city. In this folder, the author according to his opinion, presents the most interesting places which are located along the former Petersburg Highroad. The choice criterion was the beauty of the particular buildings, as well as their historical importance. In the past, this city had many historical moments which are associated with the prominent persons of Polish history and culture.

On those drawings, we can see the City Hall, Maria Konopnicka Museum at 31 T. Kościuszko St. erected in 1829, building at 45 T. Kościuszko St. (a former post office) and the Regional Museum in Suwałki. The following buildings which were consolidated by a fountain pen and Indian ink: are: Chłodna St. View in a perspective, the tenement-house where the Miłosz family resided at Father Hemershmity St. as well Maria Konopnicka High School. Artist's eye also captured the block of sun-dial in the Konstytucja 3 Maja Park.

The religious and national mosaics of Suwałki are composed of Catholics, Protestants, Old-customs Believers and the Greek-Orthodox. In this folder there are some pictures of worship buildings: The Holy Trinity Protestant-Augsburg Church, St. Alexander Church, Jesus Sacred Heart Church (initially a Greek Orthodox Church).

Currently, the city of Suwałki is the headquarters for land and grodzki powiat governments and has around 70000 residents. Although the city faces many difficulties, the possibilities for development arise. They are strictly linked to the location, close to the country's borders, which further involve development of trade and cross-border movement. There is a great hope in a vision of a complete utilization of the tourist, environmental, historical city valor as well as the beauty of this region.

Thumaczenie: Urszula Dawidowska

*Teksty do rysunków: Jan Bacewicz
Thumaczenie na angielski: Katarzyna Sawicka*

Królowy Most 2009

Copyright by Władysław Pietruk, Królowy Most 2009

Wydął:

Władysław Pietruk

16-040 Gródek, Królowy Most 51

Tel. (085) 718 43 18, tel. kom. 665 966 360, e-mail: w.pietruk@wp.pl